

DET KALLA KRIGET – MOT MARKNADEN

TOMAS LARSSON

Metaforenas makt är stor. I retoriken liknar IMF:s agerande i det krisartade Asien USA:s förehavanden i Vietnam. Blir resultatet också det samma?

Diskussionen om världsekonomin har sedan den asiatiska finanskrisen kom att dominera den ekonomiska nyhetsrapporteringen präglats av märkligt gammaldags metaforer. Världen må vara ny, men gamla mönster upprepar sig. Förlegade mentala mallar har i största hast mobiliserats och om man spetsar öronen kan man uppfatta ekona från inte 1930-talets depression – utan det kalla kriget.

Dagens ekonomiska kris är förstås inget kallt krig, men det pratas om det som det vore just en ekonomisk motsvarighet till ett kallt krig – och inte bara av bittra thailändare, indoneser och koreaner (som bara alltför väl kommer ihåg vilka svartkonster CIA faktiskt ågnade sig åt i regionen

för 30 korta år sedan). Nej, det krigiska betraktelsesättet går mycket djupare än så, och är som regel mer sofistikerat och subtilt.

Den amerikanska politiken i Asien (och förvisso även i Europa) under kalla krigets dagar kan sammanfattas med ett ord: *containment*. Denna "uppdämningspolitik" gick ut på att med alla till buds stående medel hindra kommunismen från att göra nya territoriella erövringar. Enligt den så kallade *Trumandoktrinen* skulle USA överallt i världen stödja de folk som åtrådde frihet.

Geoekonomi istället för geopolitik

Då var kampen ideologisk, i dag är den ekonomisk. Geoekonomi har ersatt geopolitik som det nav kring vilket de internationella relationerna snurrar. Det talas därför inte längre om *containment*. Det talas däremot om att stoppa *contagion*, den finansiella och ekonomiska "smitta" som krisländerna i Asien sprider.

Då byggdes en militär *iron curtain*, järnridå, för att förhindra ideologisk smitta. I dag är det finansiella *fire walls*, brandväggar, som konstrueras i mer eller mindre desperata försök att stoppa ekonomiska farsoter vid gränsen.

Det snarlika bildspråket är slående. Den asiatiska deflationen har sorterats in under samma rubrik i det västerländska psyket som en gång den sovjetiska expansionen.

Liksom under det kalla kriget är det apokalyptiska scenarier som målas upp, om vi inte... Ja, då gällde det att stoppa Vietnams fall till kommunism. I dag gäller det att hindra Brasiliens valuta, real, från att falla. I båda fallen är det en dominoteori som motiverar ställningstagandet. Då hette det att om Vietnam faller, då faller hela det sydöstasiatiska fastlandet. Och om det sydöstasiatiska fastlandet faller, då får Sovjet tillgång till strategiska resurser av sådan omfattning att västvärlden hamnar i ett desperat underläge. Sovjetiskt världsherravälde reduceras

TOMAS LARSSON är frilansjournalist baserad i Thailand och författare till boken *Asiens kris är inte kapitalismens*, Timbro 1998.

därmed till en ren tidsfråga.

I dag heter det att om Brasilien faller, då faller hela Latinamerika. Och om Latinamerika faller, då faller det amerikanska bankväsendet, och faller det så kraschar det globala betalningssystemet, och då är en globala depression av aldrig tidigare skådat slag ett oundvikligt faktum.

Självuppfyllande metaforer

De metaforer vi använder för att tala om den ekonomiska krisen är intressanta i sig. Metaforer, har det anmärkts, inte bara beskriver verkligheten – de kan även skapa realiteter. De bildliga liknelser vi använder formar ju det sätt på vilket vi uppfattar ett problem, vilket i sin tur lägger grunden för hur vi hanterar det. På så vis banar metaforerna väg för det framtida agerandet. Det blir givetvis även fallet om man väljer att betrakta dagens ekonomiska kris med mentala mallar som lånats från kalla krigets dagar. Jag kan illustrera detta med avstamp i Vietnam, där det så kallat kalla kriget blev helvetiskt hett.

Eftersom det är "krig" det handlar om kallas "experterna" och "strategerna" in. Det handlar om politik på högsta nivå, det är mycket som står på spel, och därför isoleras beslutsprocessen i största möjliga mån från vanliga dödliga människor och tröga demokratiska processer. Det är inte ägnat att förvåna att både Vietnamkriget mot kommunismen och IMF-kriget mot marknaden formas och leds av ett litet koteri amerikanska akademiker och byråkrater.

Tidskriften *Institutional Investor* liknar dagens neo-keynesianska koteri vid en "uppdaterad version" av president Kennedys "best and brightest" – det vill säga den grupp Harvardutbildade män som ledde ut den amerikanska krigsmakten i det vietnamesiska trasket.

(Till våra dagars "best and brightest" räknar *Institutional Investor* finansministern Robert Rubin, centralbankschefen Alan Greenspan, Världsbankens ordförande James Wolfensohn och – fast han inte är amerikan – IMF:s franske VD Michel Camdessus. Andra framträdande medlemmar av de "upplystas" skara är vice finansministern Lawrence Summers, IMF:s vice VD Stanley Fischer och Världsbankens chefekonom Joseph Stiglitz.)

Liksom Kennedys intellektuella stjärnor har våra dagars "best and brightest" gett sig ut på asiatiska slagfält. Men denna gång är deras fiende, som *Institutional Investor* konstaterar, "not communism but cronyism, not Vietcong in black pajamas, but currency traders in Armani suits".

1968.slogs amerikanerna mot FNL; 1998 slåss man mot marknadskrafterna. I våra dagar håller hedgefonderna på att bli lika demoniserade och avhumaniserade som någonsin de nordvietnamesiska soldaterna. Den ledande hedgefonden *Tiger* uppfattas nu som lika subversiv som någonsin *Vietminh*. Gårdagens kommunistiska terrorister har ersatts av dagens finansiella; Ho Chi Minh heter idag George Soros.

Det är kanske inte helt förvånande att gårdagens militära och dagens finansiella "lösningar" är så snarlika. "Segern" förvandlas till en fråga om resurser (snarare än strategi): ju större ekonomiska och ju mer avancerade teknologiska resurser som satsas, desto närmare kommer segern, sägs det. Nu är det förstås inte bomber och napalm som behövs för att bekämpa de revolutionära bränderna. Nej, krisländerna bombarderas med dollarbuntar.

Kaprustning

Då var det Nato och Warsawapakten som stod för vapenskrämlet – i dag är det IMF och "marknaden" som står med arsenalerna riktade mot varandra. Och i dag anses IMF ligga i samma resursmässiga underläge vis-à-vis den lede fi som en gång Nato gjorde. Varför den amerikanske presidenten argumenterar för, just det – kaprustning.

Men nu är det inte kärnvapenarsenalerna i Västeuropa som måste utökas, utan det är IMF:s kassakista som skall spås på. IMF måste få mer pengar, mycket mer pengar, heter det, annars kan man inte släcka nästa valuta-brand. (Föga förvånande finns det vissa lätt identifierade särintressen som också driver dessa teser: under kalla kriget talades det om det "militär-industriella komplexet", i dag influeras politiken av "the Treasury-Wall Street complex".)

Nu liksom då handlar det ytterst om att åstadkomma en samhällelig transformation i amerikansk avbild. I

båda fallen för att vinna folkets "hearts and minds". I Sydvietnam satte sig USA för att bygga en demokrati. Politiska konsulter och experter skickades jämte CIA-agenter till Sydvietnam för att "amerikanisera" och "demokratisera" Ngo Dinh Diems regim, ety detta skulle göra befolkningen lojal och rädda Sydvietnam från kommunisternas klor.

En av de nedskickade statsvetarna, Samuel Huntington, drog slutsatsen att det gynnade den USA-ledda demokratiseringsprocessen om man bombade den sydvietnamesiska landsbygden, därför att då skulle bönderna fly till städerna och de "strategiska byarna" där de var lättare att påverka, organisera och kontrollera.

Genuin kapitalism

I de asiatiska krisekonomierna har IMF och USA satt sig för att krossa de statskapitalistiska (eller snarare: marknadsocialistiska) strukturerna och införa en mer genuin form av kapitalism. Genom att reformera ekonomierna så att de uppnår amerikansk standard, och genom att räntorna chockhöjs och IMF-miljarder pumpas in, skall investerarnas förlorade förtroende vinnas åter.

Därmed inte sagt att IMF:s agerande i Asien är att likställa med det amerikanska i Vietnam. Min poäng är en annan, att det finns en gemensam nämnare: en förvirring kring mål och medel och orsak och verkan som leder till tvivelaktiga prioriteringar och politiska perversiteter. Under det

kalla krigets dagar kunde USA ge sitt stöd till brutala diktaturer – i demokratis och frihetens namn. På samma vis håller IMF nu på med att be-

”
Under det kalla krigets dagar kunde USA ge sitt stöd till brutala diktaturer – i demokratis och frihetens namn. På samma vis håller IMF nu på med att bekämpa marknadens prismekanism – i syfte att främja marknadsekonomin.
”

kämpa marknadens prismekanism – i syfte att främja marknadsekonomin.

Dagens ekonomiska kris – liksom 1930-talets – pekar på en inneboende motsägelse i den globala kapitalismen: att det inte går att kombinera fria kapitalflöden med ett system där priserna på pengar (växelkurserna) bestäms på administrativ väg. Denna inneboende motsägelse "löstes" för ett 60-tal år sedan genom att man förhindrade internationella kapitalflöden – med kataklysmiska följder för internationell handel och investeringar.

Den globaliserade kapitalismens inre motsägelse kan lösas på ett bättre sätt: genom att låta växelkurserna flyta. Det som verkar destabiliserande på den globala kapitalismen är inte

marknaden per se utan det faktum att centrala prismekanismer satts ur spel: då i form av guldmyntfoten, i vår tid i form av tigrarnas (och ryssarnas och latinamerikanernas) "peggade" valutator.

Men IMF vill inte – även sedan banden till dollarn släppts – låta tiger- valutorna flyta fritt. Det var (alltför) stabila valutor som bäddade för dagens kris, men den av IMF föreskrivna ekonomiska politiken har som överordnat mål att återställa valutastabiliteten – vilket i praktiken innebär att marknadskrafterna inte får lov att sätta pris på valutorna.

Detta är ett tragiskt misstag.

Devalveringarna i den deflationspräglade asiatiska miljön är inga problem i sig – de är lösningarna på ekonomins problem. Devalveringarna är med andra ord symptom och får inte förväxlas med själva sjukdomen – vilket tyvärr är precis vad som har hänt.

Tigrarna upprepar på IMF:s order de misstag som ledde till 1930-talets *Great Depression*. Och länderna i Asien betalar i dag priset av denna politik i form av ekonomiska kontraktioner och konvulsioner som troligtvis är djupare och skarpare än världen någonsin tidigare skådat.

IMF har alltså, för att förhindra de asiatiska valutornas fall, förordat en högräntepolitik. Den har också lyckats att stabilisera växelkurserna, och räntorna har med tiden kommit ner från de allra högsta höjderna. I den begränsade meningen har de "lyckats". Men det intressanta är de fördelningsmässiga effekterna av en sådan

politik: nämligen att lindra konsekvenserna för de företag som gjort tabben att låna in utländsk valuta, utan att ha motsvarande inkomster i den utländska valutan. Genom att höja räntan flyttas bördan för dessa misstag över på alla de företag och individer som var kloka nog att inte exponera sig för sådana tvivelaktiga valutarisker.

Marknaden vill alltså straffa de som gjort dumheter, men IMF tillåter det inte: det är tvärtom de oskyldiga som skall straffas.

För att "rädda kapitalismen" sätts den ur spel. Jag kommer att tänka på den klassiska repliken från Vietnamkriget: "Vi var tvungna att förstöra byn för att rädda den".

Det är samma logik som gäller i IMF-Asien.

Oacceptabla sociala konsekvenser

Nu invänder någon att de sociala konsekvenserna av att låta marknaden bestämma tigervalutornas värde vore oacceptabla. Inflationen skulle bli förödande. Det är inte nödvändigtvis sant. I alla fall inte i Thailand, där högräntepolitiken först introducerades. Thailand är en av världens ledande jordbruksproducenter och matexportörer och en fallande valuta hade därför ökat de fattigaste gruppernas – det vill säga böndernas – inkomster snabbare än den allmänna prisnivån stigit.

Men de thailändska bönderna är, trots att de utgör en majoritet av befolkningen, politiskt mindre inflytel-

serika än de lokala mogulerna med enorma affärstillgångar (och vidhängande dollarskulder). För sin politiska vanmakt får de betala i form av höjda räntor och höjda skatter – som används för att rädda något dussin elitfamiljer från konkurs (och deras utländska långgivare från svidande kreditförluster).

Det är lätt att instämma i IMF:s grundläggande analys: de asiatiska ekonomiska systemen behöver reformeras. Men det är oklart om förnyelseprocessen verkligen hjälps på traven av de självrättfärdiga allvetare från Washington DC som invaderat de asiatiska centralbankerna och finansministerierna. De framstår ju lätt som vår tids versioner av Pyle, "den tyste amerikanen" i Graham Greenes Vietnamklassiker. Den välment "hjälpen" från IMF är i många avseenden lika tvivelaktig som den Byron skrev om, och som Greene citerade i *The Quiet American* (1955):

*This is the patent age of new inventions
For killing bodies, and for saving souls,
All propagated with the best intentions*

Skillnaden är att våra dagars uppfinningar har till syfte att frälsa valutornas snarare än själar. Men på ett plan är resultatet detsamma: IMF har axlat den vite mannens börda och uppträder som en sträng kolonial herre av klassiskt snitt.

Apropå IMF-ekonomernas ständiga referenser till "svagheterna" i de asiatiska krisländerna kan det vara passande att påminna om algeriern Albert Memmis klassiska studie av kolonialismens psykologi (*The*

Coloniser and the Colonised, först utgiven på franska 1957, på engelska 1965). Memmi skrev:

"Närhelst koloniseraren ... säger att den koloniserade är en vekling, antyder han därmed att denna brist kräver skydd. Härifrån kommer konceptet om ett protektorat. Det är i den koloniserades eget intresse som han stängs ute från managementfunktioner, och att de tunga bördorna reserveras för koloniseraren. Närhelst koloniseraren tillägger ... att den koloniserade är en elak, efterbliven person med onda, tjuvaktiga, något sadistiska instinkter, rättfärdigar han sin övervakning och legitima stränghet. Trots allt måste han skydda sig från den oansvariges farligt dåraktiga handlingar, och på samma gång – vilken välment omsorg! – skydda honom från sig själv."

Asien ett IMF-protektorat

Stora delar av Asien har i dag förvandlats till IMF-protektorat. Att länderna i fråga lider av en lång rad "svagheter" skall inte förnekas. Frågan är vad man skall göra åt det? Skicka in IMF för att skydda de stackars satarna från sig själva är inget rimligt svar.

Det största problemet är att länderna i fråga inte gör som Uncle Sam och monsieur Camdessus säger till dem. De förhalar och de slingrar sig och de ruckar på grundläggande principer. Vilket bara bekräftar att de måste skyddas från sig själva. (Mönstret har sedermera upprepats i Ryssland, och efter Suhartos fall är

det väl närmast Boris Jeltsin som framstår som 1998 års motsvarighet till Ngo Dinh Diem.)

Tidningen *Far Eastern Economic Review* har på ledarplats kritiserat IMF för dess "missionerande" i Asien (*The civilizing mission*, 8 oktober 1998). Och det är besserwissermentaliteten man finner mest besvärande: "ekonomier i kris är känsliga saker, där medlen kan vara viktigare än målen och timing skillnaden mellan upplopp och reform". Det finns inga goda skäl att tro, menar tidningen, att en handfull byråkrater "skulle ha precis rätt recept för de särskilda förhållandena i varje land från Sydkorea till Ryssland".

Det var asiaternas hybris – tron på den eviga rekordtillväxten – som fällde tigerekonomierna. Men det var IMF:s hybris – övertygelsen om att man visste vad som behövde göras, och att man kunde göra detta – som utdelade nådastöten.

I den neokoloniala situation som uppstått tvingas de västerländska aktörerna att förfäktas förfärligt genomskinliga idéer. IMF-generalen Camdessus liknar mer och mer general Westmoreland. Det var Westmoreland som fällde kommentaren att Tet-offensiven misslyckades, eftersom Vietminh inte lyckades ta kontrollen över den amerikanska ambassaden i Saigon. I själva verket var det då USA förlorade kriget.

Likaså har Camdessus intagit en bisarrt optimistisk hållning och genomgående hävdade att IMF:s operationer i Asien lyckats, att allt är frid och fröjd, och att man håller på att vinna kriget. Inte ens de mest våldsamma bakslagen får tolkas som bevis på brister i strategi eller taktik. Att Indonesien plötsligt stod i brand hörde liksom inte till saken.

Berättigat agg

Denna arrogans väcker berättigat agg i Asien, men man har inte förlorat förmågan att skämta om den. Veckotidningen *Asiaweek* har en regelbundet återkommande avdelning kallad "illustrerade profetior". Nyligen visade man en bild från "År 2000 någonstans i Asien" föreställande Camdessus stående i ruinerna av en aktiebörs, med krossade Reuterskärmar, sönderslagna möbler och döda handlare runtomkring sig. Camdessus säger: "Vår plan fungerar. Jag tror att det värsta är förbi."

Liksom de amerikanska militära operationerna i Vietnam "lyckades" i statistisk mening (man räknade, eller uppskattade, antalet döda kroppar), så har även IMF:s stabiliseringspolitik lyckats: man kan t ex peka på fina överskott i handelsbalansen i krisländerna. Det beror dock inte på att exporten ökat, vilket hade varit ett hälsotecken, utan på att importen kollapsat, vilket är en indikation om

ekonomiernas bräcklighet. Och det är ringa tröst för alla de som krossas under räntebördorna och som offras på valutastabilitetens altare.

Mina resonemang har inte haft för avsikt att visa att dagens ekonomiska kris är identisk med eller har resultat som är identiska med det kalla krigets och Vietnamkrigets. Syftet har bara varit att peka på vissa gemensamma retoriska mönster hos de som observerat – och agerat i – dessa sammanhang. Det är inte historien som upp- repar sig, utan de retoriska strukturererna.

Och det är, som vi sett ovan, inte rationalitet och sträng logik som utmärker synen på det kalla kriget och krisen i Asien. Tvärtom är det de inbördes motsägelserna, den intellektuella grumligheten och den moraliska vilsheten som är mest slående.

Det finns gott om paralleller mellan de idéer och attityder som formade det kalla kriget och de som nu formar det så kallade världssamfundets svar på Asienkrisen. Och det är problematiskt. För faktum är ju att vi inte håller på att utkämpa något nytt kallt krig. Marknaden är inte våra dagars Evil Empire. Pensionsspararna är inte vår tids stalinister, maoister och polpotister. Marknadsekonomi är inte krig utan fredligt samarbete.

Dominoteorin anno 1998 är lika suspekt som 1960-talets.

Eller misstar jag mig?